

Beyrut 1983, II, 216-223; a.mlf., *Şerhu'l-ʿUmed* (nşr. Abdülhamîd b. Ali Ebû Züneyd), Medine 1410, I, 337, 341-346, 353-354; Şerîf el-Murtazâ, *ez-Zerʿa ilâ uşûli's-şerʿa* (nşr. Ebû'l-Kâsım Gürcî), Tahran 1363 hş., II, 197, 267-281; İbn Hazm, *el-İhkâm* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Beyrut 1403/1983, I, 25-59; a.mlf., *Mûlahhasu ibtâli'l-kuyâs ve'r-re'y ve'l-istihsân ve't-taklîd ve't-ta'îl* (nşr. Saîd el-Efgânî), Dimaşk 1379/1960, s. 4; Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-ʿUdde fi uşûli'l-fıkh* (nşr. Ahmed b. Ali Seyr el-Mübârekî), Riyad 1414/1993, I, 184-185; İbn Abdülber en-Nemerî, *Câmi'ü beyânî'l-ilm* (nşr. Ebû'l-Eşbâz ez-Züheyri), Riyad 1996, II, 1037-1086; Bâcî, *Kitâbü'l-Hudûd fi'l-uşûl* (nşr. Nezîh Hammâd), Beyrut 1392/1973, s. 64-65; İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, *el-Burhân fi uşûli'l-fıkh* (nşr. Abdülazîm ed-Dîb), Devha 1399, II, 743-781; Serahsî, *el-Mebsût*, XVI, 68; a.mlf., *el-Uşûl* (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî), İstanbul 1984, II, 107, 118-143; Ebû'l-Yûsr el-Pezdevî, *Kitâbün fihî ma'rifetü'l-huuceci's-şerʿiyye* (nşr. M. Bernand – E. Chaumont), Kahire 2003, s. 3, 4; Kelvezânî, *et-Temhîd fi uşûli'l-fıkh* (nşr. Müfîd M. Ebû Amşer), Cidde 1406/1985, I, 64; Ebû'l-Vefâ İbn Akil, *el-Vâzih fi uşûli'l-fıkh* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Beyrut 1420/1999, I, 205; Fahreddin er-Râzî, *Menâkıbü'l-İmâm eş-Şâfi'î* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1406/1986, s. 392-409; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâ-mûl-muvakkî'in* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire, ts. (Mektebetü'l-külliyâtî'l-Ezheriyye), I, 47-86; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, İstanbul 1287, s. 355; I. Goldziher, *Zâhirîler* (trc. Cihad Tunç), Ankara 1982, s. 10; Fethî ed-Dirîni, *el-Menâhicü'l-uşûliyye fi'l-ictihâd bi'r-re'y fi't-teşrîf*, Dimaşk 1405/1985, s. 3-20; Refik el-Acem, *Mevsû'atü muşalahâti uşûli'l-fıkh 'inde'l-müslimîn*, Beyrut 1998, I, 728-730; Murteza Bedir, *Fıkh, Mezhep ve Sunnet*, İstanbul 2004, s. 63-73; Jeanette Wakîn – A. Zysow, "Ra'y", *IEP Suppl.* (İng.), s. 687-690.

H. YUNUS APAYDIN

REY

(ري)

İran'da bir Ortaçağ şehri.

Tahran'ın 7-8 km. güney-güneydoğusunda Elburz dağlarının kuzeyindeki ova ya doğru uzanan küçük bir çıkıntı üzerinde kurulmuştur. Orta Asya'yı Anadolu'ya bağlayan tarihi İpek yolu üstünde bulunması, ayrıca kuzeydeki Mâzenderân bölgesinden gelen birçok yolun burada birleştikten sonra ülkenin başka taraflarına yönelmesi şehrin önemini ortaya koyar. Adı Avesta'da ve eski Pers kitâbelerinde Raghâ-Ragâ şeklinde kaydedilen şehir Persler devrinde Media (Cibâl) eyaletinin en önemli yerleşim yerlerinden biriydi. Rey, son Sâsânî hükümdarı III. Yezdicerd'in Nihâvend savaşında (21/642) yenilgiye uğramasından iki ay sonra Urve b. Zeyd et-Tâî kumandasındaki İslâm orduları tarafından barış yoluyla ele geçirildi. Halkın bir süre sonra an-

laşmayı bozması üzerine şehir Karaza b. Kâ'b tarafından yeniden ele geçirildi (23/644). Fethin ardından şehirde ortaya çıkan isyanı Kûfe Valisi Sa'd b. Ebû Vakkâs bastırmış (25/646), Arap hâkimiyeti diğer birçok İran şehrinde olduğu gibi Rey'de de yavaş yavaş yerleşmiştir.

Abbâsî Halifesi Mehdi-Billâh veliahtlığı döneminde Horasan valiliği yaptığı sırada (758-768) Rey'de ikamet etti. Bu dönemde şehir Muhammediyye adıyla yeniden inşa edildi ve sikkelerde bu adla anıldı. Şehrin etrafı bir hendekle çevrildi, yeni hükümet binaları ve büyük bir cami yapıldı. Mehdi-Billâh'ın oğlu Hârûnürreşid Rey'de doğdu. Rey, Abbâsî hilâfetinin III. (IX.) yüzyılın ikinci yarısından itibaren iyice zayıflamasından sonra mahallî hükümdarlıkların rekabet alanı haline geldi. Bu dönemde Taberistan'a hâkim olan Zeydîler'in önce Tâhirîler, daha sonra Abbâsîler'le giriştikleri çatışmaların ortasında kaldı. Halife Mu'tazid-Billâh, Rey'i kontrol altında tutmak amacıyla valiliğine oğlu Muktefi-Billâh'ı tayin etti (281/894). Şehir 289'da (902) Sâmânîler'den İsmâil b. Ahmed'in ve 304'te (916) Sâcoğulları'nın hâkimiyetine girdi. Bunu Deylemîler ile tekrar Sâmânîler'in kısa süren hâkimiyetleri takip etti. Ardından Büveyhîler yaklaşık bir asır boyunca Rey'de hâkimiyetlerini sürdürdüler.

Ticarî faaliyetlerin yoğunlaşması sonucu Rey IV. (X.) yüzyılda büyük bir gelişme gösterdi. Şehrin bu dönemde güneybatıda Bağdat istikametine açılan Bâtâkarh, kuzeybatıda Kazvin'e açılan Balisân, kuzeydoğuda Taberistan'a açılan Kûhek, doğuda Horasan'a açılan Hişâm ve güneyde Kum'a açılan Sîn olmak üzere beş büyük kapısı vardı. Makdisî'ye göre 1 fersah (6 km.), İshâhrî'ye göre ise 1,5 fersah eninde ve bo-

XII. yüzyıl sonları veya XIII. yüzyıl başlarında Rey'de imal edilmiş seramik tabak (Metropolitan Museum of Art, nr. 16.89)

yunda bir alana yayılmıştı. Aynı yüzyıla ait bir başka coğrafya kitabında Rey'in doğu İslâm şehirleri arasında Bağdat'tan sonra geldiği kaydedilmektedir (*Coğrafiyâ*, vr. 280^{a-b}). Rey Darphânesi'ndeki yoğun sikk basım faaliyetleri de şehrin ulaştığı ekonomik gücü göstermektedir.

Rey diğer İslâm şehirleri gibi iç kale, asıl şehir ve dış mahalleler olmak üzere üç kısımdan oluşuyordu. Halkın önemli bir kısmı IV. (X.) yüzyılda dış mahallelere taşınmıştı. Şehrin önemli pazarları da burada kuruluyordu. Bu pazarların en büyüğü yakından geçen bir akarsudan dolayı Rûde adıyla anılan, içerisinde kervansarayların da bulunduğu umumi pazardı. Tekstil ve seramikte önemli bir yeri olan şehirde üretilen ticarî mallar arasında ipekli dokuma ile cilâlı porselen tabaklar dikkat çekmekteydi. İpek Bağdat ve Azerbaycan'a gönderiliyordu. Pamuk, nar ve üzüm Rey ve çevresinde yetiştirilen önemli ürünlerdir. Bu dönemde Rey halkının büyük bir kısmı Hanefî ve Şâfi mezhebine mensuptu; şehrin ulucamisinde bir gün Hanefî, bir gün Şâfi imam namaz kıldırıyordu (Makdisî, s. 391).

Gazneli Mahmud, Büveyhîler'in iyice güç kaybettiği bir dönemde Rey üzerine yürüdü ve ciddi bir direnişle karşılaşmadan şehri ele geçirdi (420/1029). Rey hâkimi Meccüddevle oğlu Ebû Dûlef ile birlikte hapsedilmek üzere Hindistan'a gönderildi. Şehir Gazneli hâkimiyeti sırasında bir süre Şehzade Mesud tarafından yönetildi. 425 (1034) yılında Türkmenler şehri ele geçirerek yağmaladılar (Muhammed b. Hü-

Rey'de darbedilen bir dirhem (Yapı ve Kredi Bankası Sikkeler Koleksiyonu, nr. 10.666)

seyin el-Beyhakî, s. 705-709; İbnü'l-Esrî, IX, 294-295). Rey, Gaznelî hâkimiyeti sırasında bazı karışıklıklara sahne oldu; felsefe ve astrolojiye dair kitaplar yakıldı, Karmatîler ve Mu'tezile mensupları takibata uğradı.

Dandanakan Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Rey İbrâhim Yinal kumandasındaki Selçuklu kuvvetleri tarafından zaptedildi (434/1042). Ardından Rey'e gelen Tuğrul Bey şehri Selçuklu Devleti'nin merkezi yaptı ve büyük bir imar faaliyeti başlattı. Büveyhî sarayını tamir ettirip buraya yerleşti. Tuğrul Bey 8 Ramazan 455'te (4 Eylül 1063) Rey yakınlarındaki yazlık sarayında vefat etti. Çağrı Bey'in oğlu Süleyman Bey, Tuğrul Bey'in vasiyeti uyarınca 16 Ramazan 455'te (12 Eylül 1063) Rey'e gelerek Selçuklu tahtına oturdu. Ancak şehir kısa bir süre sonra Selçuklu hânedanından Kutalmış'ın tehdidine mâruz kaldı ise de Alparslan tarafından bertaraf edildi. Alparslan 30 Muharrem 456 (23 Ocak 1064) tarihinde Rey'e gelip Selçuklu tahtına oturdu (İbnü'l-Esrî, X, 48-49). Şehir Sultan Melikşah devrinin başlarına kadar Selçuklu Devleti'ne başkentlik yaptı, daha sonra İsfahan başşehir oldu. Melikşah'ın vefatının ardından ortaya çıkan taht kavgaları sırasında Şehzade Berkıyruk İsfahan'da sultan ilân edildi. Ancak Terken Hatun ve kardeşi Mahmud'un şehre yaklaşımları üzerine Rey'e götürüldü, burada şehrin reisi Ebû Müslim ve Emir Erkuş gibi kumandanlar tarafından sultan ilân edildi (485/1092). Şehir taht mücadeleleri sırasında birçok defa el değiştirdi.

Rey, VI. (XII.) yüzyılın başlarında Elburz dağlarında üstlenen İsmâîlî faaliyetlerinden etkilendi. Aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren diğer birçok Selçuklu şehri gibi şiddetli mezhep kavgalarına sahne oldu. Bu dönemde Şâfiî, Hanefî ve Şîîler arasında çıkan anlaşmazlıklar şehre büyük zarar verdi. 582'de (1186) Şîîler ile Sünnîler arasında meydana gelen çatışmalar da çok sayıda insan hayatını kaybetti ve

şehir harabeye döndü. VII. (XIII.) yüzyılın başlarında Rey'den geçen Yâkût el-Hamevî mezhep kavgalarının ağır bilançosunu vermektedir (*Mu'cemü'l-büldân*, II/1, s. 893-894). VI. (XII.) yüzyılın ikinci yarısında Rey Darphânesi'ndeki sikke basımı faaliyetlerinin durma noktasına gelmesi de (Zambaur, s. 129) Yâkût el-Hamevî'nin şehirde hayatın çöküşüyle ilgili gözlemlerini doğrular niteliktedir.

Son Irak Selçuklu hükümdarı II. Tuğrul'un 590'da (1194) Rey yakınlarında Hârizmşah Alâeddin Tekiş tarafından yenilgiye uğratılarak katledilmesinin ardından şehir Hârizmşahlar'ın hâkimiyetine girdi. VI. (XII.) yüzyılın sonlarında iyice çöküşe geçen Rey 617 (1220) ve 621'de (1224) Moğollar tarafından tahrip edilerek halkı öldürüldü. Katliamlardan kurtulabilenler şehrin güneydoğusundaki Verâmin'e göç ettiler. Gâzân Han zamanında (1295-1304) Rey yakınlarındaki Taberek Kalesi tamir edildi, ancak şehri yeniden canlandırmak mümkün olmadı. İlhanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından Rey ve çevresi Toga Timur'un hâkimiyetine girdi. Bölge 786 (1384) yılında Timur'un egemenliğine geçti. Timurlu Hükümdarı Şâhruh 850'de (1447) Rey yakınlarında vefat etti. Şehir bu dönemde tamamen harabe durumundaydı. Safevîler devrinden itibaren İran'da Şîa'nın güç kazanmasıyla birlikte dinî mezhebî öneme sahip olan Şah Abdülâzîm ve Bîbî Şehrbânû türbelerinin civarında yeni bir yerleşim yeri kuruldu. Burası, Tahran'ın Kaçarlar devrinde başşehir olup genişlemesinin ardından şehrin dış mahallelerinden biri haline geldi ve 1990'lı yılların sonlarında inşa edilen Tahran metrosu ile başşehre bağlandı. Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in türbesi olduğuna inanılan Burc-i Tuğrul Beg ile (Günbed-i Tuğrul Beg) Şah Abdülâzîm ve Bîbî Şehrbânû türbeleri, ayrıca Taberek Kalesi'nin harabeleri eski Rey şehrinde günümüze ulaşan en önemli âbidelerdir. Rey şehrine nisbetle Râzî nisbesiyle anılan birçok âlim yetişmiştir. Ebû Bekir er-Râzî, Ahmed b. Muhammed er-Râzî, Ebû'l-Fazl er-Râzî, Fahreddin er-Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, Kutbüddin er-Râzî bunlar arasında sayılabilir. Hassan es-Sabbâh da Reyli olup bazı kaynaklarda Râzî nisbesiyle anılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 454-460, 462, 487, 635; *Coğrafiyâ*, Staatsbibliothek zu Berlin, Ms. Orient. Oct. Fol. nr. 3177, vr. 269^a, 280^{a-b}, 298^a-299^a; Ya'kûbî, *Kitâbü'l-Büldân* (Âyetî), s. 37, 43, 46, 49, 51-53, 63, 76, 80, 83; Makdisî, *Ahşenü't-tekâşim*, s. 390-392; Gerdîzî, *Zeynü'l-ahbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1366 hş., s. 175, 350,

527; Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Târîh* (nşr. Ali Ekber Feyyâz), Meşhed 1350 hş., s. 12, 16-32, 44-48, 54, 77, 91-102, 108-109, 161-176, 343-345, 530-536, 700-709, 901-902; Sem'ânî, *el-Ensâb* (nşr. M. Emîn Demec), Beyrut 1400/1980, VI, 41-43; Râvendî, *Râhatü's-sudûr* (nşr. Muhammed İkbâl - Mütebâ Mînovî), Tahran 1364 hş., bk. İndeks; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1994, II/1, s. 892-901; IV/1, s. 430-431; İbnü'l-Esrî, *el-Kâmil* (trc. Abdülkerim Özyayın), IX-XI, İstanbul 1991, tür.yer.; Bûndârî, *Zübde'tü'n-Nusra* (Burslan), bk. İndeks; Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd* (nşr. F. Wüstenfeld), Göttingen 1848 → (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1994, s. 250-256; Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşâ* (Öztürk), bk. İndeks; Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Câmi'u't-tevârîh* (nşr. Muhammed Rûşen - Mustafa Mûsevî), Tahran 1373 hş., I, 348-351, 401-402, 407, 434, 470, 510, 555-556; II, 987, 993, 1022, 1079, 1131-1138, 1233-1238, 1276-1277; Müstevfî, *Nüzhetü'l-kulûb* (Strange), s. 47, 52-56, 141, 173, 194, 198, 220-222, 281; G. le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1905, s. 214-218; George C. Miles, *The Numismatic History of Rayy*, New York 1938, tür.yer.; Hüseyin Kerîmân, *Rey-i Büstân*, Tahran 1345-49 hş., a.mlf., "Nazarî be-Makâle-yi 'Rey'", *Yâdnâme-i İrân-yi Minorski* (nşr. Mütebâ Mînovî - İrec Efşâr), Tahran 1348 hş., s. 119-127; E. von Zambaur, *Die Münzprägungen des Islams*, Wiesbaden 1968, s. 129-131, 225-228; Sultan Berkıyruk Devri Selçuklu Tarihi (485-498/1092-1104), İstanbul 2001, s. 43, 45-50, 54-59, 67-68, 73, 77-80, 88; P. Schwarz, *Iran im Mittelalter nach den arabischen Geographen* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, s. 740-809; V. V. Barthold, *Tezkire-yi Coğrafiyâ-yi Târîhi-yi İrân* (trc. Hamza Serdâdver), Tahran 1372 hş., s. 147-154; Pervâne Niktab', "Rey der Zamân-i Taberî", *Yâdnâme-yi Taberî* (nşr. Muhammed Kâsimzâde), Tahran 1369 hş., s. 515-527; Abbas Kadiyânî, *Târîh-i Rey*, Tahran 1379 hş., s. 16-21, 88-92, 100; V. Minorsky, "Rey", *IA*, IX, 721-724; a.mlf., "Tahran", a.e., XI, 660, 665; a.mlf. - [C. E. Bosworth], "al-Rayy", *El²* (İng.), VIII, 471-473.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

REYBİLİK

(bk. ŞÜPHECİLİK).

REYHÂNE bint ŞEM'ÜN

(ريحانة بنت شمعون)

Reyhâne bint Şem'ün b. Zeyd
(ö. 10/632)

Hiz. Peygamber'in hanımı.

Aslen Benî Nadîr kabilesine mensup olup bazı kaynaklarda ismi Reyhâne bint Zeyd diye geçer. Babası Ebû Reyhâne Şem'ün b. Zeyd el-Ezdi çeşitli hadis kitaplarında rivayetleri bulunan sahâbîlerdendir. Bir kısım eserlerde Hz. Peygamber'in iki câriyesinden biri olarak kaydedilen Reyhâne, Benî Kurayzalı Hakem (Abdülhakem) adın-

Rey'de bulunmuş, XIII. yüzyıla ait lüster tekniğinde yapılan kurbaga şeklindeki seramik testi (Museum für Islamische Kunst, nr. I, 5364)